

Journal of Greater Khorasan

Vol. 16, No. 61, 2026

Received 31 Oct 2024 | Revised 21 Jan 2025 | Accepted 22 Feb 2025 | Published 16 Mar 2026

ISSN (Online): 2717-1671

ISSN (Print): 2251-6131

Research article

International law and Preservation of Persian Language

Qutbul Arefin Seraj *^(a), Seyed Hadi Mahmoudi ^(b)

a) PhD student of international law, Shahid Beheshti University (qutbularefin.seraj@gmail.com)

b) Assistant Professor, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (h-mahmoudi@sbu.ac.ir)

Keywords

Persian language,
International law,
International organizations,
Preservation of the Persian language.

Citation

Seraj, Q A., & Mahmoudi, S H. (2026). International law and Preservation of Persian Language. *Journal of Greater Khorasan*, 16(61), 139-156.

Use your device to scan and read articles online

Abstract

Persian is one of the world's ancient, rich, and living languages, ranking seventeenth globally in terms of scientific output and fourteenth in terms of number of speakers. Accordingly, its expansion, reinforcement, and preservation constitute a fundamental basis for fostering unity and identity among Persian-speaking countries, particularly within the civilizational sphere of Greater Khorasan as well as Pakistan, India, Bangladesh, and the Xinjiang region of China. Despite this distinguished status and the various solutions proposed by different authors and researchers, no transnational or regional mechanism has yet been developed in this regard, and existing approaches have remained largely national and fragmented. The central question of this study is therefore: What capacities and capabilities does international law offer for the preservation of the Persian language? The primary objective of this research is to analyze and examine the capacities of international law for the preservation and promotion of Persian as an element of cultural interconnectedness. This research was conducted using library resources and a descriptive-analytical method. The findings indicate that the establishment of a regional intergovernmental organization centered on Persian-speaking countries; support for non-governmental and civil society organizations active in the preservation, reinforcement, and expansion of the Persian language; the inclusion of Persian as an official and working language of regional and international organizations in which Persian-speaking countries are members; and the incorporation of Persian among the languages used in drafting treaties and founding documents of regional organizations, are among the capacities of international law that can be utilized for the preservation of the Persian language.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.486371.123>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_215758.htm

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

* Corresponding Authors

Introduction

The Persian language, one of the oldest and richest languages in the world, has historically served as a unifying force and a cornerstone of cultural identity for Persian-speaking communities across various regions. However, in recent centuries, the geographical and demographic reach of Persian has significantly diminished, primarily due to political, economic, and cultural shifts. Today, the language faces numerous challenges, including the divergence of Persian dialects in Iran, Afghanistan, and Tajikistan, the lack of unified efforts among Persian-speaking states to preserve and promote the language, and the increasing influence of globalization, which threatens the linguistic diversity of the world. This article explores the potential of international law as a framework for the preservation and promotion of the Persian language, focusing on the capacities and mechanisms available within international legal mechanisms to safeguard this linguistic heritage.

The study is motivated by the recognition that while various national solutions have been proposed to preserve the Persian language, there has been limited exploration of international mechanisms that could support these efforts. The article seeks to address this gap by examining how international law, particularly through international organizations, can be leveraged to protect and promote the Persian language. The research is guided by the main question: What capacities and capabilities does international law offer for the preservation of the Persian language?

Materials / Methods

This research adopts a qualitative approach, utilizing a descriptive-analytical methodology. The data for the study were collected through a comprehensive review of library resources, including academic articles, books, and international legal documents. The analysis focuses on identifying the potential of international law to support the preservation of the Persian language, with particular attention to the roles of international organizations, non-governmental organizations (NGOs), and treaties.

The study begins by examining the historical and cultural significance of the

Persian language, highlighting its role as a regional and international language in the past. It then explores the current challenges facing the language, including the decline in its geographical reach and the lack of coordinated efforts among Persian-speaking states. The research also investigates the role of states in language preservation and the necessity of international cooperation among Persian-speaking nations.

The article then delves into the perspectives of international law on language preservation, focusing on linguistic rights, cultural diversity, and the protection of intangible cultural heritage. It examines the role of international organizations, such as UNESCO, in promoting linguistic diversity and protecting endangered languages. The study also explores the potential for establishing a regional intergovernmental organization focused on the preservation and promotion of the Persian language, as well as the role of NGOs in supporting these efforts.

Discussion and Findings

The findings of the study reveal that international law offers several mechanisms that can be utilized to preserve and promote the Persian language. These include the establishment of a regional intergovernmental organization for Persian-speaking countries, the support of NGOs working to preserve the language, and the inclusion of Persian as an official and working language in regional and international organizations where Persian-speaking states are members. Additionally, the study highlights the importance of incorporating Persian to the drafting of international treaties and the founding documents of regional organizations.

1. Establishment of a Regional Intergovernmental Organization: The study suggests that Persian-speaking states, including Iran, Afghanistan, and Tajikistan, should establish a regional organization dedicated to the preservation and promotion of the Persian language. This organization could serve as a platform for cultural and linguistic cooperation, fostering unity among Persian-speaking nations and promoting the language on a global scale. The organization could include various bodies, such as a Persian Language Academy, research institutes, and

cultural centers, to support the language's development and dissemination.

2. Support for Non-Governmental Organizations: The research emphasizes the importance of NGOs in language preservation efforts. These organizations can play a crucial role in raising awareness, promoting education, and fostering cultural exchange. The study recommends that Persian-speaking states provide financial and legal support to NGOs working to preserve the Persian language, as these organizations often have greater flexibility and public support than governmental bodies.

3. Inclusion of Persian as official language International Organizations: The study highlights the potential for Persian to be recognized as an official or working language in international and regional organizations. By advocating for the inclusion of Persian in organizations such as the United Nations, UNESCO, and regional organizations, Persian-speaking states can enhance the language's global status and ensure its continued use in international diplomacy and cultural exchange.

4. Incorporation of Persian language in International Treaties: The research also suggests that Persian-speaking states should work to include Persian as a language for drafting international treaties and agreements. This would not only strengthen the language's position in international law but also reinforce its historical role as a language of diplomacy and cultural exchange.

The study also discusses the importance of linguistic rights within the framework of international human rights law. It notes that language is recognized as a fundamental human right, and international legal instruments, such as the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights, provide a basis for the protection of linguistic diversity. The research underscores the need for Persian-speaking countries to leverage these legal frameworks to advocate for the preservation of the Persian language.

Conclusion

In conclusion, the study demonstrates that international law offers significant potential for the preservation and promotion of the Persian language. By establishing a regional intergovernmental organization, supporting NGOs, and advocating for the inclusion of Persian in international organizations and treaties, Persian-speaking countries can work together to safeguard their linguistic heritage. The research highlights the importance of international cooperation in addressing the challenges facing the Persian language and calls for a unified approach to language preservation.

The findings of the study align with previous research on the challenges facing the Persian language and the potential of international organizations to support linguistic diversity. The study contributes to the existing literature by providing a comprehensive analysis of the legal mechanisms available for language preservation and offering practical recommendations for Persian-speaking countries.

However, the study also acknowledges certain limitations, such as the lack of access to research from Tajik scholars and the need for further investigation into the challenges facing Persian speakers in countries like Uzbekistan. The authors of the article emphasize the importance of collaboration among Persian-speaking countries to ensure the continuity and vitality of the Persian language in the face of globalization and other challenges. They call upon scholars within the cultural and civilizational sphere of the Persian language to conduct further research on the Persian language, exploring various approaches to its preservation and promotion.

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۶، شماره ۶۱، زمستان ۱۴۰۴

ISC | MSRT | ICI

شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۱۶۷۱

شاپا چاپی: ۲۲۵۱-۶۱۳۱

مقاله پژوهشی

حقوق بین الملل و پاسداشت زبان فارسی

قطب العارفین سراج * (الف) - سیدهادی محمودی (ب)

(الف) دانشجوی دکتری حقوق بین الملل، دانشگاه شهید بهشتی (qutbularefin.seraj@gmail.com)(ب) استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (h-mahmoudi@sbu.ac.ir)

چکیده

زبان فارسی یکی از زبان‌های کهن، غنی و زنده دنیا بوده و در رتبه‌بندی جهانی به لحاظ علمی رتبه هفدهم و از حیث تعداد گویشوران رتبه چهاردهم را به خود اختصاص داده و از این رو گسترش، تقویت و پاسداشت آن، یکی از بنیادهای وحدت‌آفرینی و هویت‌بخشی میان کشورهای فارسی‌زبان بویژه در حوزه تمدنی خراسان بزرگ و کشورهای پاکستان، هند، بنگلادش و ایالت سین‌کیانگ چین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. علی‌رغم چنین جایگاه ویژه‌ای و با وجود ارائه راهکارهای مختلف از سوی نویسندگان و پژوهشگران مختلف، تاکنون به یک سازوکار فراملی و منطقه‌ای در این خصوص پرداخته نشده و رویکردها عمدتاً ملی و جزیره‌ای بوده است. لذا پرسش محوری این پژوهش آن است که حقوق بین‌الملل برای پاسداشت زبان فارسی از چه ظرفیت‌ها و قابلیت‌هایی برخوردار است. از اینرو و هدف محوری این پژوهش تحلیل و بررسی ظرفیت‌های حقوق بین‌الملل برای پاسداشت و ارتقاء زبان فارسی به عنوان یک عنصر همپیوند فرهنگی است. این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و با به‌کارگیری روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تأسیس یک سازمان منطقه‌ای میان‌دولتی با محوریت کشورهای فارسی‌زبان؛ حمایت از سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد که در زمینه‌های پاسداری، تقویت و گسترش زبان فارسی فعالیت می‌کنند؛ شامل‌ساختن فارسی به‌عنوان زبان رسمی و کاری سازمان‌های منطقه‌ای و جهانی که کشورهای فارسی‌زبان عضو آن هستند؛ و گنج‌نیدن زبان فارسی در جمع زبان‌های نگارش عهدنامه‌ها و سند تأسیس سازمان‌های منطقه‌ای، از جمله ظرفیت‌های حقوق بین‌الملل هستند که می‌توان برای پاسداشت زبان فارسی از آن‌ها بهره جست.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۲/۲۵

شماره صفحات: ۱۵۶-۱۳۹

واژگان کلیدی:

زبان فارسی، حقوق بین‌الملل، سازمان‌های بین‌المللی، پاسداشت زبان فارسی.

استناد به مقاله:

سراج، ق ا؛ و محمودی، س ه. (۱۴۰۴). حقوق بین‌الملل و پاسداشت زبان فارسی. پژوهشنامه خراسان بزرگ، ۱۶(۶۱)، ۱۵۶-۱۳۹.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.486371.123>URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_215758.htm

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

مقدمه

زبان از موضوعات مهم جامعه بشری بوده و نقش اساسی در زمینه‌های مختلف اعم از اقتصاد، فرهنگ، علوم و غیره دارد. در جوامع پیشرفته و متمدن که به اهمیت زبان آگاهی یافته‌اند، به دلیل پاسداری و تقویت آن از راه‌های ممکن، تلاش می‌ورزند و از عواملی که سبب تضعیف و از بین بردن آن می‌شود، جلوگیری می‌نمایند. هرچند می‌توان نقش اولیه زبان را پیام‌رسانی و ایجاد ارتباط دانست، اما بی‌تردید زبان کارکردهای دیگری مانند زیبایی‌آفرینی، هویت‌سازی و هویت‌بخشی نیز دارد. زبان فارسی یکی از زبان‌های کهن، غنی و زنده دنیا بوده و در رتبه‌بندی جهانی به لحاظ علمی رتبه هفدهم و از حیث تعداد گویشوران رتبه چهاردهم را به خود اختصاص داده است^۱ (Firozi, 2022, p.5). در گذشته زبان فارسی، زبان منطقه و به تعبیری زبان بین‌المللی در کشورهای آسیایی بوده است. از اندونزی تا قفقاز و از کاشغر تا خلیج بنگال و از دهلی تا قسطنطنیه این زبان رواج داشته و ادبیات فارسی، ادبیات مشترک اقوام آسیایی بوده است ((Dari, 2003, p. 82). قلمرو فرهنگی این زبان بخش‌های زیادی از سرزمین‌های شرق و شمال شرق ایران کنونی، بیش از نیمی از مساحت ترکمنستان فعلی، تمامی جغرافیای سیاسی تاجیکستان، بخش عمده‌ای از سرزمین‌های جنوب و جنوب شرق ازبکستان و تقریباً تمامی مساحت افغانستان را دربرمی‌گرفت (Rahimpour, 2011, p35). درواقع، خراسان بزرگ شامل چهار ربع (نیشابور، مرو، هرات، بلخ) بوده و امروزه میان چهار کشور ایران، افغانستان، ترکمنستان و پاکستان تقسیم شده (Razavian & Shali, 2011, p67) و کشورهای پاکستان، تاجیکستان، ازبکستان، هند، بنگلادش و ایالت سین‌کیانگ چین حوزه تمدنی بزرگ زبان فارسی را تشکیل می‌دادند. در این بین، با نگاهی به نقشه زبان فارسی

در امتداد تاریخ درمی‌یابیم که قلمرو این زبان و به تبع آن، افراد مسلط به آن در دو قرن اخیر کاهش مشهودی داشته و این امر باعث شده که قلمرو پهناور زبان فارسی عمدتاً به ایران، تاجیکستان و افغانستان محدود شود. با توجه به تأثیرگذاری سیاست و اقتصاد بر فرهنگ در دنیای امروز، این نگرانی بیشتر می‌شود که محدوده جغرافیایی زبان فارسی تنگ‌تر و گویشوران این زبان کم‌تر شود. به باور برخی پژوهشگران، زبان فارسی با عوامل تضعیف و مرگ زبان‌ها دست‌به‌گریبان است (Amini, 2018, p.11) و در برخی از کشورها مانند ازبکستان با آنکه تعداد زیادی از گویشوران بومی این زبان زیست می‌نمایند، اما به دلیل عدم حمایت از این زبان، اکثریت آن‌ها زبان خود را فراموش کرده‌اند.

جایگاه منطقه‌ای زبان فارسی، واگرایی سه گونه فارسی ایران، افغانستان و تاجیکستان از یکدیگر، تعامل پایین کشورهای فارسی‌زبان در جهت حفظ و تقویت زبان فارسی (Sabouri Kazaj & Mostama, 2023, p.23)، یکسان نبودن رسم‌الخط تاجیکستان با سایر کشورهای فارسی‌زبان و نقش ضعیف و منفعل افغانستان و تاجیکستان در گسترش زبان فارسی در کنار سایر مشکلات، از چالش‌های جدی زبان فارسی به شمار می‌روند که نیازمند تلاش و همکاری مشترک برای رفع آن‌هاست. با این توضیح، کشورها زبان را به‌عنوان یک مسئله مهم ملی خود دانسته و توجه به آن را یکی از اولویت‌ها و راهبردهای سیاسی و فرهنگی خویش می‌دانند که نقش مهمی در جایگاه سیاسی، فرهنگی، افزایش قدرت نرم و جایگاه دیپلماسی فرهنگی آنان دارد. از این رو، به برخی اقدامات همچون معرفی زبان رسمی، ایجاد نهادهای ملی برای پاسداری و گسترش زبان‌های آن کشور و تلاش‌هایی مشابه اقدام می‌کنند، اما با توجه به اینکه برخی زبان‌ها از جمله زبان فارسی محدود به قلمرو جغرافیایی یک کشور نبوده و دغدغه یک کشور نیست و برای پاسداری

۱. سایت‌های اتنولوگ و بریتانیکا زبان فارسی را به لحاظ گویشوران در رتبه ۲۵ قرار داده‌اند، اما در آمارشان میان فارسی، دری و تاجیکی تفکیک قائل شده و آن‌ها را به‌عنوان زبان جداگانه در نظر گرفته‌اند. این سایت‌ها گویشوران فارسی را ۷۹ میلیون اعلام کرده‌اند، درحالی‌که تنها در افغانستان تعداد گویشوران زبان فارسی بیشتر از ۳۰ میلیون است. به همین ترتیب ۱۱ میلیون فارسی‌زبان در تاجیکستان و بیشتر از ۱۰ میلیون فارسی‌زبان در ازبکستان زندگی می‌کنند.

<https://www.britannica.com/topic/languages-by-total-number-of-speakers-2228881>

آن تلاش‌های کشورها در مقیاس ملی ناچیز بوده و بسنده نیست. بنابراین، می‌بایست پاسداری، تقویت و گسترش آن به‌عنوان رسالت و مسئولیت مشترک مطرح‌شده و در قالب سازوکاری بین‌المللی موردتوجه قرار گیرد. مبنی بر مشکلات مذکور لازم است در چارچوب سازوکارهای بین‌المللی برای پاسداشت زبان فارسی چاره‌اندیشی نمود و این بایسته، ضرورت انجام پژوهش حاضر را توجیه می‌کند. برای دستیابی به این خواسته باید با استفاده از بررسی تحولاتی که در زمینه حاکمیت دولت‌ها و زمینه‌های همکاری میان دولت‌ها در حقوق بین‌الملل به میان آمده به موضوع پرداخته شود. بنابراین، با نظر داشت جنبه‌های فراملی موضوع، در این پژوهش تلاش می‌شود تا چگونگی پاسداشت زبان فارسی در قالب سازوکارهای حقوق بین‌الملل موردبررسی و تحلیل قرار گیرد. اینکه حقوق بین‌الملل برای پاسداشت زبان چه سازوکارهایی در پیش گرفته است؟ و چگونه می‌توان از ظرفیت‌های حقوق بین‌الملل برای پاسداشت زبان فارسی استفاده کرد؟ از پرسش‌هایی است که این مقاله به آن‌ها می‌پردازد. برای پرداختن به این پرسش‌ها در آغاز چیستی و چرایی پاسداشت زبان فارسی، نقش دولت‌ها در پاسداشت زبان و ضرورت همکاری کشورهای فارسی‌زبان برای پاسداشت زبان فارسی را موردبررسی قرار داده، سپس به زبان از چشم‌انداز حقوق بین‌الملل پرداخته و چگونگی پاسداشت زبان فارسی در چارچوب حقوق بین‌الملل به‌ویژه حقوق سازمان‌های بین‌المللی مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

برای مرور ادبیات و پیشینه این پژوهش، آثار و تحقیقاتی که پیرامون زبان و چگونگی حفظ و تقویت آن در بخش‌های مختلف ازجمله زبان‌شناسی و مطالعات زبان فارسی، حقوق بشر و حقوق سازمان‌های بین‌المللی تحقیق شده‌اند، مورد مطالعه قرار گرفت. تحقیقات و مطالعاتی که در حوزه زبان‌شناسی و مطالعات زبان فارسی صورت گرفته بیشتر به اهمیت زبان فارسی و تاریخ تحول این زبان پرداخته و نقش این زبان را در گسترش روابط فرهنگی و همگرایی کشورهای فارسی‌زبان موردبررسی قرار داده‌اند. خدایار در مقاله خود تحت عنوان «موانع و راهکارهای گسترش خط، زبان و ادبیات فارسی در کشورهای حوزه تمدنی مشترک با ایران»

([Khodayar, 2018](#)) زبان را مانند سایر پدیده‌های اجتماعی دارای ریشه در متن زندگی انسان‌ها می‌داند که از زمین آب می‌خورد، در هوایش نفس می‌کشد و وقتی که ریشه‌ای پیوندش از زمین بریده شد، هوایی برای نفس کشیدن نخواهد یافت و درنهایت خواهد مرد. بنا بر یافته‌های این پژوهش، زبان فارسی هم در بسیاری از مناطق حوزه تمدنی ما در دو سده گذشته همین سرنوشت را داشته است. به این معنا که به‌مرور از متن زندگی مردم خارج شده است. یسنا در تحقیق خود زیر عنوان «جایگاه زبان پارسی در افغانستان» ([Yasna, 2019](#)) زبان فارسی را یکی از زبان‌های مهم جهان در هزار سال پسین و زبان دوم دین در کشورهای اسلامی می‌داند که در شش دهه گذشته با مشکلات فراوانی در افغانستان مواجه شده است. امینی در مقاله‌ای با عنوان «چالش‌های زبان فارسی» ([Amini, 2019](#)) به چالش‌های زبانی و غیرزبانی پرداخته و همکاری کشورهای فارسی‌زبان در حل این چالش‌ها را ضروری دانسته است. سیدان نیز در مقاله‌ای تحت عنوان «چند پیشنهاد سیاستی در حوزه زبان فارسی» ([Seidan, 2016](#)) با ذکر اهمیت و مشکلات زبان فارسی و تلاش‌های انجام‌شده در راستای حمایت از این زبان، ضمن تأکید بر سیاست‌گذاری در این حوزه، پیشنهاد تأسیس شورای جهانی گسترش زبان فارسی را برای حمایت و گسترش زبان فارسی مطرح نموده است. فوزی و نعیمی برچلوی در مقاله‌شان تحت عنوان «گسترش زبان فارسی و چالش‌های سیاسی فراروی آن» ([Fouzi & Naimi Bercheloi, 2016](#)) جهانی‌شدن را تهدیدی برای همه زبان‌ها ازجمله زبان فارسی دانسته و برنامه‌ریزی برای پاسداری از آن را ضرورتی می‌دانند که می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. بهمنی در پژوهشی با عنوان «عوامل و موانع توسعه روابط سیاسی/ اقتصادی ایران و کشورهای فارسی‌زبان (تاجیکستان و افغانستان) در هزاره جدید» ([Bahmani, 2018](#))، یکی از عوامل همگرایی میان کشورهای فارسی‌زبان را پیوند تاریخی آنان می‌داند که مبتنی بر زبان است.

- آثار و تحقیقاتی که در حوزه حقوق بین‌الملل به‌ویژه سازمان‌های بین‌المللی انجام‌شده نیز با این پژوهش در ارتباط هستند. مطالعه این آثار و تحقیقات نشان می‌دهد که زبان

یکی از دغدغه‌های دولت‌ها در سطح ملی و بین‌المللی بوده و در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی نیز به این مهم پرداخته می‌شود، به‌طوری‌که از یک‌سو مسئله حمایت و توسعه زبان به‌عنوان یکی از اهداف و برنامه‌های تعدادی از سازمان‌های بین‌المللی ازجمله سازمان علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) بوده و این سازمان‌ها در قبال حمایت و توسعه زبان تلاش‌هایی را انجام داده است. از سویی نیز برخی از سازمان‌های منطقه‌ای بر اساس همبستگی زبانی شکل‌گرفته‌اند که یکی از اهداف عمده این سازمان‌ها حمایت و حفاظت از زبان و فرهنگ مشترک اعضاست که سازمان کشورهای فرانسوی‌زبان و جامعه کشورهای پرتغالی‌زبان از این جمله‌اند ([Beigzadeh, 2023](#)). سازمند در مقاله «مطالعه سازمان‌های بین‌المللی از چشم‌انداز تئوریک» ([Sazmand, 2008](#))، جایگاه سازمان‌های بین‌المللی را در درون چهار رهیافت رئالیسم، لیبرالیسم، مارکسیسم و جهان‌وطن‌انگاری موردبررسی قرار داده است. رنجکش و آقای مزرجی در مقاله‌ای تحت عنوان «کاربست نظریه ریتبرگر در فرایند شکل‌گیری سازمان‌های بین‌المللی موردپژوهی: اتحادیه اروپا» ([Ranjakash & Aghaei, 2018](#))، سه شرط یا موقعیت رویکردشناختی، رویکرد هرمنوتیک و رویکرد مسئله‌محور را برای شکل‌گیری سازمان‌های بین‌المللی ازجمله اتحادیه اروپا مورد ارزیابی قرار داده است. دسته‌ای از آثار و تحقیقات هم‌که به مسئله زبان از زاویه حقوق بشری توجه داشته‌اند نیز بر اهمیت زبان و جایگاه آن در اسناد بین‌المللی، قوانین کشورها و رویه قضایی بین‌المللی پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها زبان را به‌عنوان یک حق بشری موردبررسی قرار داده و جایگاه آن را در حقوق بین‌الملل برجسته دانسته‌اند. آثار ([Habib Nejad & Danesh, 2018](#)) و ([Nari, 2018](#)) و ([Aftab, 2013](#)) در این زمینه قابل‌ذکر هستند.

تعدادی از پژوهش‌ها چگونگی گسترش زبان‌ها در سطح جهان و ارتباط آن با سیاست زبانی را موردبررسی قرار داده‌اند. چئن ([Chen, 2024](#)) در پژوهشی وضعیت کنونی، چالش‌ها و اقدامات متقابل زبان چینی برای گسترش در جهان را موردبررسی قرار داده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش با ارتقای جایگاه بین‌المللی زبان چینی گسترش

این زبان در جهان توجه بیشتری را به خود جلب نموده است. این پژوهش برای ترویج بهتر زبان چینی و تأثیر جهانی آن اقداماتی مانند تقویت بهبود کیفیت آموزش زبان چینی، گسترش همکاری‌ها و ارتباطات بین‌المللی و تعمیق همکاری با نهادهای خارجی را پیشنهاد می‌نماید. ژانگ و یو ([Zhang & Yao, 2021](#)) نیز در مقاله‌شان بر مبنای مطالعه ۸۴ کار علمی، توسعه زبان چینی در گستره بین‌المللی از ۲۰۰۶م تا ۲۰۲۰م را مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند. بر اساس یافته‌های این مقاله در زمینه بین‌المللی شدن زبان چینی، پژوهش‌های فراوانی صورت پذیرفته و تعداد مجله‌های مرتبط با بین‌المللی شدن زبان چینی مشهود است. مقاله ضمن برشمردن کاستی‌های ناشی از کم‌رنگ بودن همکاری میان دانش‌پژوهان و گروه‌های علمی بر ضرورت تقویت همکاری‌ها برای گسترش زبان چینی در گستره جهانی ازجمله کشورهای آسیای شرقی و مرکزی تأکید نموده و برای گسترش زبان چینی در جهان پیشنهادهای عملی ارائه می‌دهد. فلیپه و همکاران ([Flipe, Kyria & Janayna, 2019](#)) در پژوهشی رابطه میان بین‌المللی‌سازی آموزش و سیاست زبانی در برزیل را به بررسی نموده و به این نتیجه دست‌یافته‌اند که سیاست‌های زبانی، هسته اصلی بین‌المللی شدن آموزش را تشکیل می‌دهد. جانسون ([Johnson, 2004](#)) در تحقیق خود از جامعه زبانی ترکیه و اصلاحات وارده بر زبان ترکی بحث نموده و تأثیر اصلاحات زبانی را بر زبان و هویت ترکی برجسته دانسته است. لیشفسکی ([Lischewski, 2018](#)) نیز در پژوهشی مشخصات اجتماعی زبان ترکی در امپراتوری عثمانی را از نیمه قرن نوزدهم میلادی تا اصلاحات زبانی ۱۹۲۸م و سیاست زبانی جمهوری ترکیه را با تمرکز بر تأثیر آن بر نمایه اجتماعی زبان موردبررسی قرار داده است.

باآنکه هریکی از آثار و پژوهش‌های مذکور به موضوع زبان از چشم‌اندازهای گوناگون پرداخته‌اند، اما تاکنون در زمینه پاسداشت زبان فارسی در چارچوب حقوق بین‌الملل پژوهشی صورت نگرفته و خلأ پژوهشی مستقل در رابطه با چگونگی به‌کارگیری ظرفیت‌های حقوق بین‌الملل برای پاسداشت زبان فارسی مشهود است که در این مقاله با

استفاده از ابزارهای تحلیلی و نظری به این مهم پرداخته می‌شود.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کیفی بوده و به لحاظ هدف توسعه‌ای-کاربردی است. داده‌ها به شیوه‌ای کتابخانه‌ای گردآوری شده و به روش توصیفی-تحلیلی مورد ارزیابی و تحلیل قرار می‌گیرد.

چیستی و چرایی پاسداشت زبان فارسی

پاسداشت به معنای پاسبانی و نگهداری کردن، حراست، حفاظت، پاییدن، نگاه‌داشتن و محافظت کردن است ([Parsi wiki](#)). مراد از پاسداشت زبان فارسی در اینجا همان مراقبت و محافظت نظام‌مند و همه‌جانبه از این میراث مشترک تمدنی در برابر موج بزرگی از هجمله‌های فرهنگی و زبانی است که در نتیجه عوامل گوناگون اعم از سیاسی، اقتصادی، ناسیونالیستی، جهانی‌شدن و غیره بر این زبان وارد شده است. از آنجایی که زبان فارسی از عناصر هویتی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ فارسی‌زبانان به شمار می‌رود و از بین رفتن و تضعیف آن سبب از بین رفتن تاریخ، فرهنگ، ادبیات و هویت فارسی‌زبانان می‌شود، این زبان نیازمند پاسداری و محافظت است. اگر مراقبت و پاسداری نشود، دچار فساد و تباهی شده و از بین خواهد رفت. زبان فارسی را در چند حوزه باید پاسداری و محافظت کرد. در ساحت واژگانی، یعنی مراقب ورود واژگان بیگانه و برای نیازهای تازه به واژه‌سازی پرداختن. ساحت دیگر به لحاظ ساختاری است که قواعد ساختاری در این زبان باید محافظت شود. پاسداری زبان به لحاظ آوایی دیگر ساحت بااهمیت است. ساحت‌های مانند خط، موسیقی و غیره نیز مهم هستند و نباید مورد غفلت قرار گیرند.

نقش دولت‌ها در پاسداشت و گسترش زبان

پاسداشت زبان و تلاش برای بیشتر نمودن گویشوران زبان یک کشور در سطح جهان از دغدغه‌های مهم دولت‌ها به شمار می‌رود و دولت‌ها رسالت خود می‌دانند تا از زبانشان حمایت نموده و آن را در سراسر دنیا گسترش دهند. با دقت

در وضعیت گسترش زبان توسط کشورها دریافت می‌شود که تلاش کشورها برای توسعه و آموزش زبانشان به گویشوران دیگر زبان‌ها زیاد بوده و حکایت از یک سرمایه‌گذاری کلان، زیربنایی و اساسی دارد^۱. با آنکه دولت‌ها برای حفاظت، گسترش و تقویت زبان ملی‌شان برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری می‌کنند، اما مسئله مشکل‌آفرین این است که در مواردی از یکسو دولت‌ها علاقه ندارند در مورد مسائلی که به نحوی مربوط به آن‌ها می‌شود و آن را موضوع داخلی خود می‌خوانند (که زبان هم از آن دسته است)، دولت یا دولت‌های دیگر دخل و تصرفی داشته باشد. از سویی دیگر، بنا بر عوامل گوناگون، خود آن دولت‌ها مسئولیت‌شان را در قبال آن موضوع که میان مردمان کشورهای مختلف مشترک است، به درستی انجام نمی‌دهند. مثلاً در افغانستان، با آنکه زبان اکثریت مردم فارسی است و در قوانین اساسی به‌عنوان یکی از زبان‌های رسمی کشور شناخته شده، اما از سال‌ها بدین سو نه تنها مورد حمایت دولت و نهادهای دولتی قرار نداشته و در پاسداری، تقویت و گسترش آن تلاشی از جانب دولت صورت نگرفته، بلکه در شصت سال اخیر با ستیزه‌جویی‌ها، مخالفت‌ها و بی‌مهری‌های روزافزون روبرو شده است ([Yasna, 2018, p.7](#)). نمونه‌ای دیگری که می‌شود بدان اشاره داشت، وضعیت زبان فارسی در ازبکستان است که با وجود جمعیت قابل‌ملاحظه‌ای از فارسی‌زبانان تا چند سال اخیر نه تنها زبانشان مورد حمایت دولت قرار نداشت و فارسی‌زبانان از حقوق زبانی خود محروم بودند، بلکه حرف زدن به زبان فارسی نیز با تبعات منفی و جریمه همراه بود و به نحوی منع تلقی می‌شد. این درحالی است که بنا به آمار ارائه شده توسط برخی منابع، ۲۵ تا ۳۰ درصد جمعیت ازبکستان را تاجیک‌ها تشکیل می‌دهند که فارسی‌زبان هستند ([Aminov et al, 2010, p.7](#)).

ضرورت همکاری کشورهای فارسی‌زبان برای پاسداشت زبان

فارسی

امروزه، دیپلماسی رسمی دیگر آن کارایی سابق را ندارد و همه رو به دیپلماسی عمومی و فرهنگی آورده‌اند. مقوله

۱. به‌عنوان مثال، «مؤسسه گوته» متولی گسترش زبان آلمانی، مؤسسه «یونس امره» عهده‌دار آموزش و گسترش زبان ترکی و «مؤسسه کنفوسیوس» عهده‌دار گسترش زبان چینی در جهان بوده و «بنیاد روسکی‌میر» برای گسترش زبان روسی در جهان فعالیت می‌کند. این نهادها از جانب دولت‌هایشان حمایت می‌شوند.

منطقه‌ای این کشورها پیوند تاریخی آنان محسوب می‌شود که مبتنی بر زبان است (Hajian, 2019, p. 8). ریشه‌های تاریخی، پیشینه عمیق و نفوذ فرهنگی زبان فارسی در منطقه، قابلیت‌های ادبی جهانی زبان فارسی و جمعیت قابل‌ملاحظه گویشوران این زبان در منطقه، نبود یا حداقل کم بودن حساسیت‌های سیاسی درباره زبان و قلمرو زبانی، اشتراکات دینی کشورهای فارسی‌زبان و اینکه زبان فارسی به‌مثابه محملی برای گسترش اندیشه‌های دینی بشمار می‌رود و در کنار تشابه تاریخی، فرهنگی و زبانی، موقعیت جغرافیایی کشورهای فارسی‌زبان از عوامل مؤثر در سیاست‌گذاری و قلمروسازی زبانی برای زبان فارسی دانسته می‌شود (Afshin & at el, 2018, p. 11). بنابراین، لازم است از این ظرفیت‌ها برای تقویت و گسترش همکاری میان کشورهای فارسی‌زبان و پاسداشت زبان فارسی استفاده شود.

حقوق بین‌الملل و پاسداشت زبان

حقوق بین‌الملل به مسئله زبان از چشم‌اندازهای گوناگون پرداخته است. حقوق بین‌الملل نه تنها به حمایت از همه زبان‌های موجود می‌پردازد، بلکه گاهی حتی خطرات که باعث نابودی زبان‌های ملی و محلی می‌شود را نیز توضیح داده و به پاسداشت آن تأکید می‌نماید.

یکی از چشم‌اندازهای حقوق بین‌الملل نسبت به زبان، نگاه حقوق بشری است که زیر عنوان حقوق زبانی و حق بر زبان مطرح می‌شود. در این راستا، حقوق بین‌الملل، زبان را به‌مثابه حق بشری می‌شناسد و این حق را در قالب مقوله «حقوق زبانی» مورد حمایت قرار می‌دهد. حقوق زبانی که در قالب حقوق بشر توسعه یافته است، از بنیادین‌ترین حقوقی است که تمامی جوامع انسانی را دربرمی‌گیرد و در جهان امروزی طبقات مختلفی از گروه‌ها، نهادها و دولت‌ها به دنبال تحقق این حقوق هستند. البته حقوق زبانی در ادبیات حقوق بین‌الملل به‌عنوان کالایی تجملی نگریسته می‌شود که پس از پرداختن به آب‌ونان نوبت به طرح آن می‌رسد و در جوامعی که تا حدودی توسعه یافته‌اند مطرح می‌شود (Habib Nejad & Danesh Nari, 2018, p. 158). حقوق زبانی و بحث

«فرهنگ»، اصلی‌ترین دغدغه تمامی جوامع بشری و عمده‌ترین شاخصه مرزبندی و تعیین هویت ملل مختلف جهان به شمار می‌رود. در روابط میان دولت‌ها نمی‌توان انتظار داشت که الگوی روابط صرفاً بر اساس سیاست قدرت و امنیت و یا بر مبنای وابستگی متقابل و همکاری‌های اقتصادی صورت گیرد و به فرهنگ و تعاملات فرهنگی توجه نشود. با توجه به مشکلات و مسائل مربوط به همکاری در عرصه‌های مختلف، صاحب‌نظران معتقدند که در اولین گام برای همکاری در سطح یک منطقه یا بین دو بازیگر، تعاملات فرهنگی باید مورد توجه قرار گیرد. همکاری در زمینه‌های ارتباطات و تبادل فرهنگی از مهم‌ترین کارکردهای زمینه‌ساز گسترش روابط در سطح منطقه‌ای و جهانی است و با گسترش ارتباطات فرهنگی نیاز به هم‌فکری و تبادل نظر بیشتر ضرورت یافته و بستر همکاری‌های نوین در عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی پدید می‌آید. این نکته نشانگر جایگاه و اهمیت فرهنگ در گسترش همکاری و هم‌فکری بین دولت‌هاست (Alizadeh, 2018). از سویی دیگر، تقویت همکاری‌های منطقه‌ای در زمینه‌های غیرسیاسی و افزایش تعاملات در حوزه‌های فنی، آموزشی و فرهنگی از ایجابات منطقه‌گرایی در عصر حاضر به شمار می‌رود. هرچند کشورهای فارسی‌زبان از یک‌سو در قوانین داخلی خویش تعهداتی نسبت به زبان‌های ملی و رسمی‌شان دارند و از سویی دیگر به واسطه ایجاد نهادهای ملی در زمینه پاسداری، تقویت و گسترش زبان فارسی تلاش می‌کنند^۱، اما همکاری و تلاش مشترک و فراکشوری‌شان در زمینه پاسداشت زبان فارسی محسوس نیست.

از نقطه نظر تاریخی، سرزمینی که در آن این سه کشور فارسی‌زبان واقع‌اند «ایران فرهنگی» خوانده می‌شود و مردم این سه کشور تاریخ، نژاد، مذهب، زبان، ادبیات و فرهنگ مشترک دارند و اسلام نیز در پیوند مردمان این منطقه نقش اساسی را ایفا می‌کند. اشتراکات فرهنگی گسترده این کشورها بهترین ظرفیت و زمینه برای تقویت مناسبات آن‌ها در زمینه‌های گوناگون است (Firozi, 2022, p. 4). برجسته‌ترین ظرفیت در برقراری روابط و ایجاد همگرایی

۱. ایران و تاجیکستان تلاش‌هایی در این زمینه انجام داده‌اند، نقش دولت افغانستان کم‌رنگ و منفعل است.

در مورد آن واقعیتی است که از قرن‌ها پیش اکثر کشورها به‌نوعی با آن سروکار دارند. زبان به‌عنوان بخشی از ساختار و هویت فرهنگی جوامع، به‌ویژه گروه‌های اقلیت، همواره از مطالبات این گروه‌ها بوده است. حقوق زبانی به‌طور خاص در زمان‌های دور بیشتر تحت صلاحیت انحصاری دولت‌ها بود، اما با تصویب منشور ملل متحد و دیگر اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای نظیر میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و منشور اروپایی زبان‌های ملی و اقلیت‌ها، حقوق زبانی پیشرفت مشهودی داشته است. حقوق زبانی در حقوق بین‌الملل، در اسناد متعدد بین‌المللی ازجمله در اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، اعلامیه جهانی حقوق زبانی و چندین معاهده و اسناد منطقه‌ای ازجمله کنوانسیون‌های مرتبط با حقوق اقلیت‌های اروپایی مطرح است.

حقوق بین‌الملل بر ضرورت حفظ زبان‌ها در قالب بحث تنوع فرهنگی و زبانی نیز تأکید دارد. پذیرش تنوع فرهنگی از عمده‌ترین موضوعاتی است که حقوق بین‌الملل توجه ویژه به آن داشته و این تنوع در نظام ملل متحد جایگاه خود را دارد. ازاین‌رو، با نگاهی مختصر به اسناد بین‌المللی، می‌توان دریافت که حقوق بین‌الملل از تنوع فرهنگی حمایت می‌کند و تنوع زبانی مهم‌ترین شاخص تنوع فرهنگی است (Petrillo, 2021, p.252). منشور سازمان ملل متحد نخستین سند بین‌المللی است که در بند ۱ ماده ۲ خود در بیان مقاصد سازمان ملل متحد بر لزوم حصول همکاری بین‌المللی در حل مسائلی تأکید می‌کند که دارای جنبه فرهنگی هستند (UN Charter). منشور در این زمینه ارائه گزارش و توصیه در مسائل فرهنگی به کشورهای عضو را ازجمله وظایف و اختیارات شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد قرار داده است. بعد از منشور سازمان ملل متحد، تدوین‌کنندگان اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز در ۱۹۴۸م، ماده ۲۷ سند مذکور را به موضوع شناسایی و بهره‌مندی از حقوق فرهنگی اختصاص دادند (UDHR). به همین ترتیب، زبان به‌مثابه میراث فرهنگی ناملموس در حقوق بین‌الملل مطرح بوده و توسط اسناد بین‌المللی موردحمایت قرار گرفته است. کنوانسیون میراث فرهنگی

ناملموس سند حقوقی بین‌المللی با بیشترین حمایت از میراث فرهنگی ناملموس با هدف ایجاد آگاهی بیشتر از اهمیت میراث فرهنگی ناملموس و پاسداری از آن در ۲۰۰۳م تصویب و در ۲۰۰۶م لازم‌الاجرا شد. از نظر کنوانسیون، یک زبان وقتی به‌عنوان ابزاری برای بیان آنچه قبلاً متعلق به حوزه میراث فرهنگی ناملموس است تبدیل شود، به‌عنوان میراث فرهنگی ناملموس شناخته می‌شود (Petrillo, 2021, p.242). برابر بند ۲ ماده ۲ کنوانسیون میراث ناملموس در پنج حوزه شناسایی می‌شود: سنت‌ها و بیان‌های شفاهی اعم از زبان، به‌عنوان واسطه‌ای برای میراث فرهنگی ناملموس هنرهای نمایشی، آداب و رسوم اجتماعی، مراسم آیینی و جشن‌ها، دانش و کنش‌ها مربوط به طبیعت و جهان و صنعتگری سنتی.

حقوق بین‌الملل در چارچوب نهادها و سازمان‌های بین‌المللی نیز به‌ضرورت حفاظت و حمایت از زبان‌ها تأکید داشته و می‌کوشد تا از طریق سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای تنوع فرهنگی و زبانی در سطح بین‌المللی حفظ‌شده و از انقراض زبان‌ها جلوگیری شود. سازمان‌های بین‌المللی جهانی در زمینه حفاظت و تقویت زبان‌ها با به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای گوناگون تلاش‌های فراوانی نموده‌اند. با توجه به اینکه رویکردهای فرهنگی و حقوق بشری به زبان بیشتر باهدف حفاظت از زبان‌های در حال انقراض و اقلیت‌های زبانی مطرح می‌شود، در ادامه رویکرد سازمانی حقوق بین‌الملل به مسئله زبان موردتوجه قرار گرفته و پاسداشت زبان فارسی در چارچوب حقوق سازمان‌های بین‌المللی موردبحث قرار می‌گیرد.

پاسداشت زبان فارسی در چارچوب حقوق سازمان‌های بین‌المللی

چنانچه گفته شد، حقوق بین‌الملل برای پاسداشت زبان، سازوکارهای گوناگونی را مطرح می‌کند که یکی از آنها، استفاده از ظرفیت سازمان‌های بین‌المللی است که ابعاد گسترده دارد و در چارچوب حقوق سازمان‌های بین‌المللی موردبحث قرار می‌گیرد. سازمان‌های بین‌المللی دارای ظرفیت‌های متعدد و گسترده‌ای هستند که بسیاری از موضوعات و مسائل بین‌المللی را پوشش می‌دهد. این ظرفیت‌ها از مسائل ماهوی و حقوق بشری تا بازسازی،

تغییرات اقلیمی، تجارت، مهاجرت و مسائل فرهنگی را شامل می‌شود. در اینجا به این پرسش‌ها می‌پردازیم که زبان از چه جایگاهی نزد سازمان‌های بین‌المللی برخوردار است؟ و از ظرفیت سازمان‌های بین‌المللی برای پاسداشت زبان فارسی چگونه می‌توان استفاده کرد؟

جامعه بشری همزمان با رشد و تعالی که در زمینه‌های مختلف داشته، تلاش نموده تا در حوزه بین‌المللی نیز با بهره‌گیری از عقل جمعی در جهت پیشبرد اهدافش تلاش نماید. بنابراین، طی دهه‌های گذشته تلاش‌های زیادی برای توسعه همکاری‌های بین‌المللی در سطح جهانی و در سطح منطقه‌ای صورت گرفته است. از آنجایی که دولت‌ها از یک سو برای توسعه منافع مشترک، حل مشکلات و کاهش سطح تعارضات و اختلافاتشان در زمینه‌های مختلف اعم از سیاسی، اقتصادی، امنیتی و فرهنگی نیازمند همکاری و همگرایی هستند و از سویی دیگر دستیابی به اهداف، آرمان‌ها و رفع نیازها منوط بر همکاری‌های بین‌المللی بوده و دولت‌ها به‌تنهایی نمی‌توانند از عهده آن برآیند، بنابراین سازمان‌های بین‌المللی وسیله‌ای می‌شود برای رسیدن به این اهداف و تحقق این آرمان‌ها. از این رو، تعداد زیادی از سازمان‌های بین‌المللی اعم از جهانی و منطقه‌ای شکل گرفته‌اند ([Ranjbar, 2012, p.2](#)).

مطالعه سازمان‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که امروزه در جهان، شاهد ظهور انجمن‌ها و اتحادیه‌های مختلفی هستیم که بر اساس اشتراکات فرهنگی، زبانی، هویتی و تاریخی شکل گرفته‌اند و حفاظت و پاسداری زبان از موضوعات مورد بحث سازمان‌های بین‌المللی به شمار می‌رود. با این توضیح، در کنار سازمان‌های جهانی همچون یونسکو که حفاظت و حمایت زبان‌ها از وظایف آن به شمار می‌رود، برخی سازمان‌های منطقه‌ای بر اساس همبستگی زبانی شکل گرفته‌اند و حفظ، تقویت و گسترش زبان اعضا از اهداف اساسی‌شان به شمار می‌رود.

سازمان‌های بین‌المللی جهانی در زمینه حفاظت و تقویت زبان‌ها با به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای گوناگون، تلاش‌های زیادی نموده‌اند. تعریف زبان رسمی و زبان کاری برای سازمان، به رسمیت شناختن چندزبانگی، تصویب اعلامیه‌ها، قطعنامه‌ها و گزارش‌ها در زمینه حفاظت از

زبان‌ها از دست‌آوردهای مهم سازمان‌های جهانی در زمینه پاسداری از زبان به شمار می‌روند. سازمان‌های منطقه‌ای نیز در زمینه پاسداشت زبان فعال بوده و ما امروزه در جهان، شاهد ظهور انجمن‌ها و اتحادیه‌های گوناگونی هستیم که بر اساس اشتراکات فرهنگی و زبانی شکل گرفته و همبستگی زبانی مبنای شکل‌گیری و تأسیس آن‌هاست ([Beigzadeh, 2023, p.953](#)). سازمان کشورهای فرانسوی‌زبان (فرانکفونی)، جامعه کشورهای پرتغالی‌زبان (لوزوفونی) و سازمان دولت‌های ترک را می‌توان به‌عنوان بارزترین نمونه‌های این طیف از سازمان‌های منطقه‌ای دانست. فرانکفونی که متشکل از کشورهایی است که زبان رسمی آن‌ها فرانسوی بوده یا در سطح وسیعی به این زبان سخن می‌گویند، با ۴۸ عضو از سراسر جهان برای ترویج و تقویت زبان فرانسوی تلاش می‌کند و در این زمینه موفقیت‌های چشمگیری دارد. تلاش‌های لوزوفونی در راستای پاسداری و تقویت زبان پرتغالی نیز موفقیت‌آمیز بوده و این سازمان توانسته تمامی ۸ کشور پرتغالی‌زبان را حول محور زبان واحد جمع کند ([Sanches, 2014, p.15](#)). سازمان دولت‌های ترک که با امضای توافقنامه نخجوان در ۲۰۰۹م تأسیس شد نیز از سازمان‌های محسوب می‌شود که بر اساس تاریخ، زبان و فرهنگ مشترک بنا شده است. تلاش برای ایجاد الفبای مشترک برای کشورهای ترک‌زبان از برجسته‌ترین کارهایی است که تاکنون این سازمان در زمینه پاسداشت و تقویت زبان اعضا انجام داده است. پس با توجه به اهمیت و کاربرد محسوسی که دیپلماسی چندجانبه در عصر حاضر دارد و نقشی که سازمان‌های بین‌المللی در حوزه زبان دارد، ضرورت است تا از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان یکی از بارزترین مظاهر دیپلماسی چندجانبه برای پاسداشت زبان فارسی استفاده نمود. بنابراین، در ادامه برخی ظرفیت‌های موجود در حوزه حقوق سازمان‌های بین‌المللی را برجسته نموده و چگونگی به‌کارگیری آن‌ها را در زمینه پاسداشت زبان فارسی بررسی می‌شود.

تأسیس سازمان بین‌المللی میان دولتی

یکی از ظرفیت‌های اساسی برای پاسداری، تقویت و گسترش زبان فارسی، نهادسازی است. از طریق نهادسازی دولت‌ها به گونه مستقیم وارد عمل شده و با ایجاد نهادها و

سازمان‌ها می‌توانند متولی پاسداری و گسترش زبان فارسی شوند ([Sadeghi & Kashfi, 2011, p.11](#)). در سطح ملی کشورهای فارسی‌زبان به این امر پرداخته و نهادهایی را ایجاد نموده‌اند که بنیاد سعدی و فرهنگستان زبان و ادب فارسی در ایران، انستیتوی زبان و ادبیات رودکی و آکادمی علم‌های تاجیکستان در همین راستاست، اما آنچه مدنظر قرار دارد، تأسیس سازمان‌ها و نهادهای منطقه‌ای و فراکشوری بر اساس همبستگی زبانی است. سازمان‌های بین‌المللی از بازیگران مهم بین‌المللی در کنار دولت‌ها هستند و با توجه به نقش‌آفرینی که در سطح بین‌المللی داشته‌اند، از ظرفیت‌های عظیمی در افزایش و گسترش روابط دولت‌ها و رفع مشکلات فراکشوری برخوردارند. با نظر داشت اینکه امروزه در جهان سازمان‌ها و نهادهای متعددی بر اساس اشتراکات فرهنگی، زبانی، هویتی و تاریخی تأسیس شده و در کنار عوامل دیگر، نقش زبان و فرهنگ در شکل‌گیری این سازمان‌ها و نهادها برجسته است، کشورهای فارسی‌زبان نیز پیش‌نیازهای اساسی برای اساس‌گذاری یک سازمان فرهنگی منطقه‌ای برای حمایت از زبان فارسی را دارند ([Bahmani, 2018, p.4](#)).

با توجه به وضعیت کنونی زبان فارسی و با عنایت به هشدارها و نگرانی‌هایی که از جانب پژوهشگران حوزه زبان و ادبیات فارسی در ارتباط به وضعیت زبان فارسی مطرح گردیده ([Amini, 2016, p.11](#)) و با نظر داشت زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و هویتی مشترک میان کشورهای فارسی‌زبان لازم است تا کشورهای مذکور ابتکار عمل را به دست گرفته و با همسویی و همکاری کشورهای که گویشوران قابل‌ملاحظه‌ای از این زبان در آن‌ها زیست می‌نمایند و یا در گذشته آن کشورها جغرافیای زبان فارسی به شمار می‌رفتند یک سازمان منطقه‌ای را با اهدافی همچون تقویت همکاری‌ها برای توسعه روابط فرهنگی اعضا، پاسداشت زبان، ادبیات و فرهنگ فارسی‌زبانان، غنای تقویت و گسترش زبان فارسی و تلاش برای احیای شکوه و عظمت زبان فارسی در گستره جهانی تأسیس کنند. سازمان میان‌دولتی برای پاسداشت زبان فارسی فرصت مناسبی را در اختیار کشورهای فارسی‌زبان قرار خواهد داد تا با استفاده از کانون‌های قدرت نرم خود در منطقه به پاسداری و گسترش

این زبان بپردازند. ایجاد چنین سازمانی، این امکان را به کشورهای فارسی‌زبان خواهد داد که از تجربیات سایر سازمان‌های منطقه‌ای که بر اساس همبستگی زبانی تأسیس شده و برای تقویت و گسترش زبان‌شان فعالیت می‌نمایند، استفاده نموده و افق‌های جدید همکاری و همگرایی میان حوزه تمدنی زبان فارسی را بگشایند. این سازمان علاوه بر ارکان اصلی همچون دبیرخانه، مجمع و شورا، برخی ارکان فرعی نظیر فرهنگستان زبان و ادب فارسی، شورای گسترش زبان فارسی، آکادمی تحقیقات و مطالعات زبان و فرهنگ فارسی‌زبانان، مؤسسه علمی و فرهنگی کشورهای فارسی‌زبان، دانشگاه‌ها، پژوهشکده‌ها، صداوسیما، خبرگزاری‌ها، مؤسسه نشر آثار و تحقیقات و غیره را نیز می‌تواند داشته باشد که در پاسداری، تقویت و گسترش زبان فارسی نقش برجسته‌ای دارد.

حمایت از سازمان‌های غیردولتی

برای اینکه زبان فارسی مورد حمایت قرار گیرد، کشورهای فارسی‌زبان می‌توانند از رویکردهای مستقیم و غیرمستقیم استفاده کنند. در رویکرد مستقیم دولت‌ها خود به‌مثابه مجری عمل می‌کنند و به گونه مستقیم به تقویت، حمایت، آموزش و تبلیغ زبان فارسی از طریق نهادهای دولتی می‌پردازند. تأسیس سازمان بین‌المللی دولتی که مورد اشاره قرار گرفت، ازجمله مصادیق بارز این رویکرد است، اما در رویکرد غیرمستقیم دولت‌ها در نقش حامی و تسهیل‌کننده ظاهر می‌شوند و نهادها و سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد را حمایت نموده و در راستای فعالیت‌هایشان تسهیلات لازم را فراهم می‌کنند ([Sadeghi & Kashfi, 2011, p.8](#)). در این رویکرد، دولت‌ها با واگذاری امور به گروه‌ها، نهادها و سازمان‌های مردم‌نهاد اهداف خود را دنبال می‌کنند. متعاقباً از یکسو موانعی که بر سر راه فعالیت‌های فرهنگی و زبانی ناشی از اختلاف‌های سیاسی کشورها وجود دارد برطرف گردیده و از سوی دیگر اهداف با حساسیت پایین‌تر و هزینه کمتر برآورده می‌شوند. بنابراین می‌توان بیان داشت، یکی از ظرفیت‌های موجود در حوزه حقوق سازمان‌های بین‌المللی برای پاسداشت زبان فارسی سازمان‌ها و نهادهای غیردولتی است. سازمان غیردولتی به شخصیت غیرانتفاعی گفته می‌شود که اعضای آن شهروند یا گروهی از شهروندان یک یا

چند کشور است که نوع فعالیت آن با توجه به ضرورت‌های افراد جوامعی تعیین می‌شود که سازمان مذکور با آن همکاری می‌کند و یا به تعبیر اداره اطلاعات عمومی سازمان ملل متحد، سازمان غیردولتی به سازمان داوطلبانه‌ای اطلاق می‌شود که در سطح محلی، ملی یا بین‌المللی فعالیت دارد و افرادی با علایق مشترک آن را اداره می‌کند (Naserislami & Momenirad, 2018, p.15).

سازمان‌های غیردولتی در دو سطح داخلی و بین‌المللی فعالیت می‌کنند و برای ادامه فعالیت و انجام وظایف خود نیازمند ویژگی‌هایی هستند که ضامن بقا و موفقیت آن‌هاست، ازجمله خودجوشی، نیاز طبیعی، اهداف مشترک اعضا، قانونمندی، برنامه و فعالیت مدون، مشارکت‌پذیری و استقلال. بدیهی است هر مؤسسه غیردولتی با توجه به نیاز اعضای خود، موضوع فعالیت مشخصی را دنبال می‌کند. موضوعاتی مانند دین، آموزش، بهداشت، زبان، فرهنگ، هنر، جوانان، کودکان، زنان و یا موضوعات تخصصی و علمی. بنابراین، سازمان‌های مردم‌نهاد با تأکید بر سه اصل داوطلبانه، غیرانتفاعی و غیرسیاسی تشکیل و تأسیس می‌شوند (Abulhassan, 2017, p.3). سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان نمایندگان جامعه در پیشبرد مسائل فرهنگی و اجتماعی جایگاه و نقش اساسی دارند. حضور و نقش‌آفرینی این سازمان‌ها ضمن تضمین مشارکت عموم مردم، بر کارآمدی و اثربخشی سیاست‌ها و برنامه‌های دولت‌ها در زمینه زبان و پاسداری از آن می‌تواند مؤثر باشد. با توجه به گذشته موفق سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد در زمینه برخی مسائل جهانی مانند محیط‌زیست، حقوق بشر و غیره، به‌کارگیری این سازمان‌ها در زمینه پاسداشت زبان نیز اقدام مناسب و مؤثر به نظر می‌رسد. هرچند دولت‌ها خود می‌توانند در پاسداری و گسترش زبان اقدامات لازم را انجام دهند، سازمان‌های مردم‌نهاد نیز می‌توانند به دلیل موفقیتشان در زمینه‌های دیگر، عناصر قابل‌اعتمادی در زمینه افزایش آگاهی عمومی و ارائه اطلاعات مرتبط با زبان، آموزش زبان، ترویج زبان و راه‌اندازی گفتمان‌های مردمی در زمینه مسائل زبانی و حتی جذب داوطلبان برای انجام کارهای مؤثر در زمینه پاسداری و گسترش زبان باشند (Rahimi, et al, 2020, p.70).

این سازمان‌ها به‌عنوان نهادهای مستقل از دولت می‌توانند در راستای پاسداشت و گسترش زبان فارسی نقش پررنگ و تأثیرگذاری را ایفا نمایند. اگر دولت‌ها از سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد حمایت‌های مالی و حقوقی کنند، نقش این سازمان‌ها در پاسداشت زبان فارسی می‌تواند برجسته و چشمگیر باشد، زیرا میزان مخالفت و حساسیت با این نهادها کمتر بوده و پشتوانه مردمی آن‌ها زیاد است. از سویی دیگر، بنیان‌گذاران و متولیان این نهادها غالباً نخبگان و شخصیت‌های متعهد، دغدغه‌مند و رسالت‌مند هستند که داوطلبانه از روی احساس مسئولیت به تأسیس چنین نهادهایی پرداخته‌اند. بنابراین، از جایگاه مطلوبی در جامعه برخوردارند و به‌تبع آن تأثیر فعالیت‌هایشان بیشتر است.

شامل ساختن زبان فارسی در جمع زبان‌های رسمی و کاری

سازمان‌های بین‌المللی

زبان ابزاری است که انسان‌ها به‌طور مؤثر و گاه برای ارتباط‌دادن ایده‌ها، افکار و احساساتشان با دیگران به‌کار می‌برند. از سویی، یکی از سیاست‌های عمده و اساسی در قرن بیست و یکم میلادی، سیاست زبانی است، به‌ویژه که این سیاست موردحمایت نهادهای متعدد بین‌المللی قرار دارد. این مسئله تا جایی مهم است که یونسکو برنامه آموزشی زبان‌های بین‌المللی خود را توسعه می‌دهد، زیرا به باور این نهاد، آموزش زبان‌های بین‌المللی به توسعه صلح فرهنگی بین‌المللی کمک می‌کند تا این‌که جهان دارای فرهنگی واحد به‌عنوان میراث مشترک بشریت باشد. رویکردی فرهنگی حاکم نیز همین است، هر گروه و ملت می‌کوشد از راه درک زبان طرف مقابل مشکلات خود را با آن گروه و ملت‌ها حل‌وفصل نماید (Hatoss & Cunningham, 2005, p.37).

انتخاب زبان‌ها یک امر کلیدی در نهادهای ملی و بین‌المللی است. سازمان ملل برای پیشبرد اعمال و وظایف خود شش زبان فرانسوی، انگلیسی، چینی، عربی، اسپانیایی و روسی را به‌عنوان زبان‌های رسمی و کاری مورد استفاده قرار داده است. درعین‌حال، انتخاب زبان عنصر مهمی در سایر برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با سازمان ملل متحد به‌ویژه آژانس‌های تخصصی وابسته به آن است. در میان نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد، یونسکو توجه خاصی به این

موضوع دارد. سازمان‌های بین‌المللی به روشن‌سازی مسائلی کمک می‌کنند که بر کشورهای جهان تأثیر می‌گذارند. آن‌ها بحث‌های با ماهیت فراملی را زیرپوشش خود قرار داده و به دغدغه‌های بین‌المللی می‌پردازند. ازاین‌رو، سازمان‌های بین‌المللی در تلاش برای انجام مأموریت خود باید زبان یا زبان‌هایی را انتخاب کنند که برای آنان و شریک ساختن اهدافشان مناسب باشد تا بتوانند فعالیت‌های روزمره خود را در حوزه‌های عملیاتی به‌طور مؤثر انجام دهند. بنابراین، چندزبانگی عنصری است که باید توسط این سازمان‌ها به‌کار گرفته شود تا بتوانند مخاطبان بیشتری را مبنی بر هدف خود پوشش دهند. در همین راستا، سازمان‌های بین‌المللی در سند تأسیسشان زبان‌های رسمی و کاری معرفی می‌کنند. اغلب زبان‌های رسمی و کاری سازمان‌های بین‌المللی بیشتر از یک زبان هستند. چندزبانگی بخشی جدایی‌ناپذیر از چندجانبه‌گرایی حاکم در بسیاری از بخش‌های جهان ازجمله سازمان‌های بین‌المللی است (Tonkin, 2011, p. 4).

بامطالعه نظام ملل متحد می‌توان دریافت که در این سازمان چندزبانگی به‌عنوان یک سیاست مهم زبانی دنبال می‌شود و امکان شمولیت زبان‌های دیگر در جمع زبان‌های ملل متحد میسر است. در حال حاضر زبان‌های عربی، چینی، انگلیسی، فرانسه، روسی و اسپانوی هم زبان رسمی و هم زبان کاری مجمع عمومی، کمیته‌ها و کمیته‌های فرعی به شمار می‌آیند و سخنرانی‌های ایرادشده به هر یک از شش زبان مجمع عمومی باید به‌طور شفاهی به پنج زبان دیگر ترجمه شود. همچنین، هر نماینده‌ای می‌تواند به زبانی غیر از زبان‌های مجمع عمومی یعنی به زبان کشور خود، سخنرانی کند. در چنین صورتی نماینده مزبور باید رأساً موجبات ترجمه به یکی از زبان‌های مجمع عمومی و یا کمیته مربوط را فراهم سازد. ترجمه به سایر زبان‌های مجمع عمومی و یا کمیته مربوط که توسط مترجمان دبیرخانه به عمل می‌آید، باید از روی اولین ترجمه ارائه‌شده از زبان مزبور باشد. با توجه به رژیم زبانی جامعه ملل، زبان‌های انتخاب‌شده توسط سازمان ملل متحد برای انجام وظایف، فرانسوی و انگلیسی بود و این‌ها تا به امروز به‌عنوان زبان‌های دبیرخانه باقی‌مانده است.

در ۱۹۴۸م، مجمع عمومی، زبان اسپانیایی را نیز به‌عنوان زبان کاری ملل متحد شناخت. این تغییر، بر وضعیت زبان‌های

دبیرخانه تأثیری نگذاشت و زبان‌های دبیرخانه همچنان انگلیسی و فرانسوی باقی ماند. بیست سال بعد (۱۹۶۸م)، روسی و بعد از آن در ۱۹۷۳م، چینی نیز این وضعیت را دنبال کردند. در ۱۹۷۳م زبان عربی نیز به‌صورت محدود به‌عنوان زبان رسمی و کاری پذیرفته شد که بعداً در ۱۹۸۰م وضعیت آن ارتقا یافت و تمایز میان زبان کاری و رسمی در چارچوب مجمع عمومی حذف شد. این رژیم زبانی تاکنون بیشتر از هفتادسال دوام آورده است، مانند ترکیب شورای امنیت، این موضوع نیز بازتابی از اراده فاتحان جنگ دوم جهانی است و ایجاد تغییر بسیار دشوار به نظر می‌رسد. جهت افزوده شدن زبان‌های دیگر پیشنهادها به‌طور رسمی از جانب برخی کشورها ارائه شده است، ازجمله بنگالی، هندی، اردو، پرتغالی و باهاسا اندونزی. تردیدی نیست که کشورهای فارسی‌زبان نیز می‌توانند این پیشنهاد را مطرح می‌کنند، اما رسمی‌سازی زبان فارسی به‌عنوان زبان کاری و رسمی سازمان ملل متحد مانند سایر تغییرات که دولت‌ها سال‌هاست در پی آن هستند و هنوز اجرا نشده است، بسیار دشوار خواهد بود، زیرا ایجاد تغییر در رژیم زبانی سازمان ملل، موضوعی سیاسی است (Tonkin, 2011, p. 6). هیچ کشور عضوی که زبانش جزو زبان‌های کاری سازمان ملل باشد برای رهاکردن آن وضعیت بدون مبارزه، آماده نیست و برعکس هر کشوری که بخواهد زبان آن وارد زبان‌های رسمی سازمان ملل متحد شود، باید سخت مبارزه کند.

بااین‌حال، سایر سازمان‌های بین‌المللی در این زمینه از انعطاف‌پذیری بیشتر برخوردارند. برای مثال، کنفرانس عمومی یونسکو شش زبان سازمان ملل را به‌عنوان زبان‌های کاری خود به رسمیت می‌شناسد، اما اخیراً هندی، ایتالیایی، پرتغالی و اندونزیایی را نیز به‌عنوان زبان‌های رسمی اضافه کرده است. اتحادیه جهانی پست، زبان فرانسه را به‌عنوان زبان رسمی خود حفظ نمود، اما در ۱۹۹۴م، انگلیسی به‌عنوان زبان کاری اضافه شد. پس می‌توان گفت کشورهای فارسی‌زبان می‌توانند در یک سیاست مشترک زبانی، علاوه بر اینکه زبان فارسی را به‌عنوان زبان رسمی و کاری سازمان‌های منطقه‌ای (به‌ویژه سازمان‌های که در آینده ایجاد خواهند شد) مطرح کنند، برای شامل ساختن زبان

فارسی در جمع سازمان‌های فرامنطقه‌ای و جهانی نیز تلاش مشترک نمایند. استفاده از این ظرفیت می‌تواند افق‌های جدیدی را برای پاسداشت و گسترش زبان فارسی بگشاید.

گنج‌آیندن زبان فارسی در جمع زبان‌های نگارش عهدنامه‌ها و سند تأسیس سازمان‌های بین‌المللی

همان‌گونه که در سطح ملی شمولیت یک‌زبان در جمع زبان‌های رسمی واداری سبب تقویت، گسترش و حمایت از آن زبان می‌شود، در سطح بین‌المللی نیز شمولیت یک‌زبان در جمع زبان‌های رسمی یک سازمان بین‌المللی و به‌کارگیری آن در نوشتن عهدنامه‌ها و اساسنامه سازمان‌های بین‌المللی در تقویت، گسترش و پاسداری از آن زبان کمک می‌کند. نگارش عهدنامه‌های بین‌المللی و سند تأسیس سازمان‌های بین‌المللی به زبان فارسی یکی از ظرفیت‌های مهم حقوق بین‌الملل برای پاسداشت و تقویت زبان فارسی به شمار می‌رود که استفاده از این ظرفیت در معاهدات میان کشورهای فارسی‌زبان و کشورهای منطقه و همچنان سازمان‌های بین‌المللی منطقه‌ای که کشورهای فارسی‌زبان عضو آن‌ها هستند/ می‌شوند، عملی بوده و تلاش مشترک کشورهای فارسی‌زبان در این زمینه مؤثر خواهد بود. کشورهای فارسی‌زبان ازجمله ایران درگذشته از این ظرفیت استفاده می‌نمودند، چنانچه فارسی زبان نگارش نامه‌ها و اسناد رسمی در داخل این کشور و زبان نوشتن عهدنامه‌هایی بوده که بین حکومت‌های وقت ایران با کشورهای دیگر منعقد شده است، همچون عهدنامه‌های گلستان (۱۸۱۳م) و ترکمانچای (۱۸۲۸م) چند دهه پیش از انقلاب مشروطه میان ایران و روسیه (Amini, 2016, p.12). هرچند ایران همچنان در این زمینه تلاش‌های می‌کند، اما موضوع قابل‌توجه سیاست یکسان کشورهای فارسی‌زبان در قبال این موضوع است. اگر کشورهای فارسی‌زبان موضوع نگارش اسناد حقوقی بین‌المللی ازجمله سند تأسیس سازمان‌های بین‌المللی منطقه‌ای که این کشورها عضو آن هستند/ می‌شوند را به زبان فارسی به‌عنوان سیاست مشترک خویش تعریف نمایند، این اقدام می‌تواند مجدد زبان فارسی را مانند گذشته به‌عنوان زبان منطقه‌ای مطرح سازد. ازآنجایی‌که کشورهای فارسی‌زبان از لحاظ ژئوپلیتیکی و اهمیت و تأثیرگذاری منطقه‌ای در مناسبات

منطقه‌ای نقش برجسته دارند و طرف اکثر معاهدات منطقه‌ای در زمینه‌های گوناگون اعم از سیاسی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی و غیره محسوب می‌شوند، همچنان نقش این کشورها در سازمان‌های منطقه‌ای پررنگ و مهم است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به هدف شناسایی ظرفیت‌های حقوق بین‌الملل برای پاسداشت زبان فارسی انجام گرفت. بر اساس یافته‌های این پژوهش، زبان فارسی با چالش‌های گوناگون زبانی و غیرزبانی مواجه است و برای حل این چالش‌ها تقویت همکاری‌های فرهنگی و زبانی میان کشورهای فارسی‌زبان، تأسیس یک سازمان منطقه‌ای میان دولتی توسط کشورهای فارسی‌زبان، حمایت و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد و به‌کارگیری زبان فارسی در اسناد حقوقی و نهادهای بین‌المللی به‌عنوان زبان رسمی و کاری، می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. نتیجه پژوهش ارتباط وثیق میان مسئله و یافته‌های تحقیق را نشان می‌دهد. از یک سو مطالعات پیشین نشان داد که زبان فارسی با چالش‌های گوناگون روبرو است که بخشی از آن فراکشوری بوده و مستلزم راهکارهای فراملی است. از سویی دیگر، ظرفیت‌های بالقوه‌ای در حقوق بین‌الملل وجود دارد که می‌توان برای پاسداشت و تقویت زبان فارسی از آن‌ها استفاده کرد، اما تاکنون این ظرفیت‌ها مغفول مانده است. یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش‌های دیگری که در حوزه‌های زبان فارسی و حقوق سازمان‌های بین‌المللی انجام شده همسویی دارد. چنانچه بیگزاده (Beigzadeh, 2023) یکی از معیارهای طبقه‌بندی سازمان‌های منطقه‌ای را همبستگی زبانی دانسته و اشاره دارد که زبان می‌تواند موضوع بحث و از اهداف سازمان‌های منطقه‌ای باشد و امینی (Amini, #Amini2016 2016) به نگارش عهدنامه‌ها به زبان فارسی تأکید دارد. انجام این پژوهش هرچند با محدودیت‌هایی ازجمله عدم دسترسی به آثار پژوهشگران تاجیکستانی مواجه گردید، اما این محدودیت مانع دستیابی به هدف پژوهش نشد. بنابراین، پیشنهاد می‌گردد تا کشورهای فارسی‌زبان یافته‌های این پژوهش و پژوهش‌های مشابه را به‌کارگیرند و سایر پژوهشگران در زمینه

Review. https://www.researchgate.net/publication/316365754_Language_Use_and_Language_Policy_in_Central_Asia

Bahmani, T. (2018). *Factors and obstacles to the development of political/economic relations between Iran and Persian-speaking countries (Tajikistan and Afghanistan) in the new millennium* [Master's thesis, Shahid Beheshti University]. (In Persian)

Becaard, D. S. R., & Menechelli, P. (2019). Chinese cultural diplomacy: Instruments in China's strategy for international insertion in the 21th century. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 62(1), Article e010. <https://doi.org/10.1590/0034-7329201900105>

Beigzadeh, E. (2023). *Law of international organizations* (9th ed.). Majd Scientific and Cultural Foundation. (In Persian)

Chen, S. (2024). Current situation and countermeasures of Chinese language spreading globally. *Journal of Education and Educational Research*, 10(2), 53–61. <https://doi.org/10.54097/sw7x6f41>

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO. (2003). <https://ich.unesco.org/en/convention>

Dari, A. T. (2004). Development of the Persian language and literature: A perspective of the future century. *Literary Text Research*, 6(18). <https://doi.org/10.22054/LTR.2004.6258> (In Persian)

Firozi, S. M. (2022). Investigating the socio-cultural commonalities of Iran and Afghanistan (with an emphasis on the harms and opportunities). *Journal of Great Khorasan*, 13(46). <https://doi.org/10.22034/JGK.2022.308573.0> (In Persian)

Flipe, F. G., Kyria, R. F., & Janayna, B. C. C. (2019). Internationalization and language policies in Brazil: What is the

چالش‌های زبان فارسی در ازبکستان و راه‌های برون‌رفت از آن را در قالب راهکارهای عملی برای برگشت تاجیکستان به خط فارسی را ارائه دهند تا خانواده بزرگ زبان فارسی بتواند از اندوخته‌ها و داشته‌های فرهنگی، علمی و پژوهشی یکدیگر بهره‌مند شوند.

Reference

Abulhassan Shirazi, H. (2017). Cultural diplomacy and the role of friendship associations in international relations. *International Relations Studies Quarterly*, 10 (38). https://journals.iau.ir/article_532873.html (In Persian)

Afshin, M., Rabiei, H., Kaviani Rad, M., & Yaqoub Nia, H. (2021). The pathology of IR Iran's macro-politicization with language territorialization in Persian-speaking countries of the region. *Iranian Political Sociology Quarterly*, 4(2). <https://doi.org/10.30510/PSI.2021.253571.1318> (In Persian)

Aftab, M. R. (2013). *Rights of linguistic minorities*. Islamic Commission of Islamic Human Rights of Iran. (In Persian)

Alinejad, S. (2013). *The right to language in international law* [Master's thesis, Shahid Ashrafi Esfahani Institute of Higher Education]. (In Persian)

Alizadeh, A. (2018). Cultural and artistic organization of Persian-speaking countries, a step towards greater convergence. *International Center for Peace Studies*. Retrieved October 25, 2024, from <https://peace-ipsc.org> (In Persian)

Amini, R. (2017). Challenges of Persian language today. *Literary Research Quarterly*, 14(55). <https://doi.org/10.1001.1.17352932.1396.14.55.4.3> (In Persian)

Aminov, K., Jensen, V., Juraev, S., Overland, I., Tyan, D., & Uulu, Y. (2010). *Language use and language policy in Central Asia*. Central Asia Regional Data

Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110601268-006>

Naserislami, N. M., & Momenirad, A. (2019). International non-governmental organizations and their role in human rights. *Culmination of Law*, 4(2). <https://doi.org/10.22034/thdad.2019.240070> (In Persian)

Petrillo, P. L. (2021). *The legal protection of the intangible cultural heritage: A comparative perspective* (K. Firozpour & A. Godarzi, Trans.). Rasan Publishing Center. (Original work published 2019) (In Persian)

Rahimi, H., Niavarani, S., Jalali, M., & Yavari, A. (2020). The capacities of Iran's legal system in benefiting from non-governmental organizations in order to eliminate corruption and create transparency. *International Legal Research Journal*, 13(47). <https://doi.org/10.30495/alr.2020.671151> (In Persian)

Rahimpour, A. (2010). History and culture of Great Khorasan. *Journal of Great Khorasan*, 1(1). <https://doi.org/10.1001.1.22516131.1.389.1.1.2.1> (In Persian)

Ranjbar, A. (2012). *Legal analysis of the League of South American Nations* [Master's thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch]. (In Persian)

Razavian, M. T., & Shali, M. (2011). Historical geography of Khorasan. *Journal of Great Khorasan*, 1(4). <https://doi.org/10.1001.1.22516131.1.390.1.4.4.3> (In Persian)

Ranjcash, M. J., & Aghaei Mazreji, R. (2017). Rittberger's theory application on the formation process of international organizations: Case study of European Union. *World Politics Quarterly*, 6(1). <https://doi.org/10.22124/WP.2017.2387> (In Persian)

Sabouri Kazaj, J., & Mostama, R. (2023). *Assessing the status of Persian*

relationship? *Revista Brasileira de Linguística Aplicada*, 19(2), 321–338. <https://doi.org/10.1590/1984-6398201913553>

Fouzi, Y., & Naimi Bercheloi, F. (2016). The spread of Persian language and the political challenges facing it. In *Proceedings of the Third International Conference on Modern Researches in Management, Economics and Humanities*. Civilica. <https://civilica.com/doc/549541> (In Persian)

Johnson, A. (2004). *The road to Turkish language reform and the rise of Turkish nationalism* [Master's thesis, McGill University]. eScholarship@McGill. <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/rx913s03s>

Habib Nejad, S. A., & Danesh Nari, Z. (2018). Support for language rights in the procedure of the European Court of Human Rights. *Administrative Law Quarterly*, 5(17). <http://qjal.smtc.ac.ir/article-1-330-fa.html> (In Persian)

Hajian, Kh. (2020). The fields and capacities of Persian language and literature in the regional convergence of the countries of Iran's cultural civilization: Case study of Afghanistan and Tajikistan. *Asian Studies and Art*, 2(3). <https://doi.org/10.30465/acas.2020.5438> (In Persian)

Hatoss, A., & Cunningham, D. (Eds.). (2005). *An international perspective on language policies, practices and proficiencies*. FIPLV.

Khodayar, E. (2018). Obstacles and solutions of Persian calligraphy, language and literature in the countries of common civilization with Iran. *National Studies Quarterly*, 19(74). <https://doi.org/10.1001.1.1735059.1397.19.74.1.2> (In Persian)

Lischewski, N. (2018). Planning the languages of Turkey. In *Sprachen, Völker und Phantome* (pp. 191–216). De

Yasna, M. Y. (2019). The position of Persian language in Afghanistan. *Kaush Nameh Scientific Quarterly*, 20(40). <https://doi.org/10.1001.1.17359589.1398.20.40.8.8> (In Persian)

Zhang, H., & Yao, C. (2021). Visualized analysis on the study of the international spread of Chinese language. In *Proceedings of the 6th International Conference on Education Reform and Modern Management (ERMM 2021)* (pp. 125–131). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210513.125>

Parsi Wiki. (n.d.). Pasdast. In *Parsi Wiki*. Retrieved October 25, 2024, from <https://www.parsi.wiki/fa/wiki/478017/%D9%BE%D8%A7%D8%B3%D8%AF%D8%A7%D8%B4%D8%AA> (In Persian)

language diplomacy (assessing the challenges and presenting a policy solution; a case study of the Saadi Foundation). Islamic Council Research Center. Retrieved October 25, 2024, from <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1773490> (In Persian)

Sadeghi, M. M., & Kashfi, S. A. (2011). Investigating the status of cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran: Strategies for spreading the Persian language abroad the country. *Journal of Expert Reports*. Islamic Council Research Center. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/790769> (In Persian)

Sanches, E. R. (2014). *The community of Portuguese language speaking countries: The role of language in a globalizing world* [Atlantic Future scientific paper]. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/267394399_The_community_of_Portuguese_Language_Speaking_Countries_The_role_of_language_in_a_globalizing_world

Sazmand, B. (2008). International organizations from theoretical approaches. *Politics Quarterly*, 38(2). https://jpq.ut.ac.ir/article_27063.html?lang=en (In Persian)

Seidan, M. (2016). Some policy proposals in the field of Persian language. *Strategic Studies of Public Policy*, 6(21). https://sspp.iranjournals.ir/article_25000.html (In Persian)

Tonkin, H. (2011). *Language and the United Nations: A preliminary review*. Esperanto-UN. <https://esperanto-un.com/images/languages-un-tonkin-draft-dec2011.pdf>

United Nations. (1945). *Charter of the United Nations*. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>